

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В ЕКОНОМІЧНІЙ ОСВІТІ

Постановка проблеми. Актуальність проблеми полягає у тому, що в Україні розпочався процес формування нової моделі управління, що відповідає уявленням економічно активної частини населення про цілі, засоби та технології управління у нових умовах господарювання. Розуміння менеджерами сучасних концепцій фахової діяльності, вміння використовувати їх на практиці, розробка нової комунікативної моделі для керівників – все це складає основу формування управлінської культури. Менеджер-економіст як професія, навчальна література з менеджменту стають надзвичайно популярні.

На тлі цих змін гостро постає проблема організації підготовки майбутніх економістів закладами вищої освіти. Науково-педагогічні працівники розробляють методичні комплекси з використанням традиційних та інноваційних засобів, технологій навчання з метою впровадження останніх у процес підготовки майбутніх управлінців для різних галузей суспільно-економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Найбільш відомими дослідниками проблеми підготовки менеджерів-економістів є: Л. Блонський, Р. Гуревич, Н. Ничкало, Л. Онучак, К. Островський, Д. Рупняк, В. Сисоєва, М. Сметанський, І. Цигилик, А. Цюприк, В. Юзевич, Т. Якимович та інші.

Виклад основного матеріалу. Вища школа поступово, але неухильно переходить від подачі інформації до керівництва навчально-пізнавальною діяльністю, формування у студентів навичок самостійної творчої роботи. Тобто, у вищому навчальному закладі (ВНЗ) викладач повинен не стільки вести за собою студентів, скільки показувати їм шлях до знань, напрямки самостійної роботи, консультувати студентів, надавати методичну допомогу, контролювати успішність і якість знань, умінь і навичок, а вибиратись на вершину знань повинен сам студент [6, с. 211].

Дидактична мета самостійної роботи полягає в закріпленні, поглибленні, розширенні та систематизації знань, самостійному оволодінні новим навчальним матеріалом, формуванні загально-трудових і професійних умінь, формуванні умінь та навиків самостійної розумової праці, розвиток самостійного мислення, формування впевненості, вольових рис характеру.

Дидактичне значення самостійної роботи у професійній підготовці економістів і розвитку їхніх інтелектуально-навчальних умінь таке:

1. У процесі самостійної роботи студенти набувають більш повних, глибоких знань, які характеризуються такими критеріями, як системність, оперативність, гнучкість і міцність знань.

2. Самостійна робота над науковими проблемами об'єктивно впливає на формування самостійності мислення і суджень. Студенти виробляють у собі здатність висловлювати власні думки з навчальних тем або інших теоретичних питань.

3. Систематична робота в будь-якій науковій галузі сприяє виробленню інтересу до цієї науки. Як відомо, інтерес – це вибіркове ставлення особистості до об'єкта, через його життєве значення і емоційну привабливість. Внаслідок емоційної привабливості до економіки значно знижуються примусові вольові зусилля, які змінюють захопленість при вивченні цієї науки і наукових галузей.

4. Самостійна робота відіграє важливу роль в удосконаленні таких професійно-важливих якостей особистості, як наполегливість, завзятість і цілеспрямованість.

5. Самостійна робота сприяє формуванню у студентів навиків досконалої організації праці [3, с.150].

Самостійна робота є основою майбутньої самоосвіти спеціалістів, формує відповідну мотивацію та навички самоосвіти. Якщо студент не навчиться самостійно працювати з урахуванням як мотиваційного, так і технологічного компонентів цієї діяльності протягом навчання у вищому навчальному закладі, то в подальшому своєю самоосвітою він не займатиметься або ж вона даватиметься йому великими зусиллями.

Результативність самостійної роботи студентів залежить в основному від двох її структурних компонентів:

1) від викладача, кафедр, деканатів (організація навчального процесу, навчальних посібників, матеріально-побутові проблеми та ін.);

2) самих студентів (їхньої працелюбності, волі, наполегливості, здібностей, уміння самостійно працювати та ін.).

У підвищенні ефективності навчання велику роль відіграє ерудованість та майстерність викладача, його педагогічний такт, любов до свого предмета, глибокі наукові доведення, знання своєї справи, наполегливість, працьовитість, бажання навчати і виховувати студентів, озброїти їх міцними знаннями, уміннями і навичками. А також від його мотивації (процес стимулювання студентів до навчально-пізнавальної діяльності, який спрямований на досягнення визначених цілей і завдань) та відповідної управлінської діяльності, яка містить взаємопов'язані елементи: планування, організацію і контроль.

Планування самостійної роботи повинно здійснюватись у контексті загального планування вивчення предмета, яке передбачає:

- визначення вимог до засвоєння студентами основних знань та практичних умінь з предмету, відповідно до вимог стандарту;

- визначення дидактичних цілей і завдання кожної самостійної роботи у вигляді конкретних вимог до діяльності. Мета навчання повинна бути представлена через назви типових завдань професійної підготовки. Діяльнісна форма опису освітніх цілей дає можливість контролювати не тільки наявність знань, але і їх функціонування;

- план вивчення предмета, який містить зміст та дати настановчих лекцій, зміст самостійної роботи студентів, яка має реалізовуватись у виконанні конкретних завдань як репродуктивного, так і пошуково-творчого рівнів, дати консультацій та семінарів, де обговорюються результати самостійної роботи студентів, дати контрольних заходів, що вивчають рівень основних знань і практичних умінь, які набули студенти.

Добре планування вимагає чіткої організації його виконання з використанням різноманітних мотиваційних чинників. Організаційний компонент передбачає доведення до студентів цілей і завдань самостійної роботи в програмі засвоєння предмета та її структурних елементів. Тут важливо вселити віру студентів в успішне засвоєння ними теоретичних знань і практичних дій, надати орієнтири виконання самостійних завдань, продумати систему взаємодій суб'єктів навчання. Не менш важливо визначити організаційні форми реалізації програми дій, з урахуванням можливостей диференціації навчання. Організація виконує відповідну мобілізацію суб'єктів учіння на виконання програми, самоорганізацію студентів, на реалізацію поставлених цілей і завдань тощо [2, с. 83]. Тобто організація самостійної роботи складається з двох основних аспектів:

- розробка форм і методів організації контролю за самостійною роботою: тематика контрольних курсових, дипломних робіт, тематика рефератів, питання до заліків, екзаменів;

- навчально-методичне забезпечення самостійної роботи.

В організації самостійної роботи важливо визначити обсяг і структуру змісту навчального матеріалу, який виноситься на самостійне опрацювання, а також необхідне навчально-методичне забезпечення, до якого входить:

- програмні документи: навчальний план, навчальні програми окремих дисциплін, державні стандарти;

– дидактичні засоби: підручники, посібники, тексти лекцій, комп'ютерні навчальні програми, методичні рекомендації;

– додаткова література: наукова, фахова, монографічна, періодична;

– методичні матеріали: методичні вказівки щодо виконання самостійної роботи студентів;

– обладнання та матеріали: засоби проекційного зображення (телевізори, відеомагнітофони, відеокамери, проектори), аудіо засоби (магнітофони, музичні центри), зразки виконання робіт, роздатковий матеріал, таблиці, опорні схеми тощо.

Розробка методичних вказівок з організації самостійної роботи студентів з кожної дисципліни дасть можливість розв'язати цілий комплекс організаційно-методичних проблем [7, с. 213].

Контроль є фундаментальним елементом управлінського процесу самостійної роботи студентів, без нього не обходиться ні планування, ні організація. У дидактиці його розуміють як нагляд, спостереження і перевірка успішності студентів. Спостереження за студентами під час самостійної роботи, вивчення їхніх зошитів та інших продуктів навчальної та практичної діяльності, перевірка знань, навичок і умінь студентів є засобами контролю. Облік успішності передбачає фіксацію результатів контролю у вигляді оцінного судження або числового бала. Результати контролю використовують для аналізу ефективності самостійної роботи, прийняття рішень про удосконалення її методів, засобів і форм організації [6, с. 245].

При організації контролю самостійної навчальної діяльності студентів найбільш доцільно чітко виділити область процесуальних умінь, що грають важливу роль для здійснення професійної діяльності майбутніх менеджерів-економістів. Це створить можливість конструювання змісту контрольних процедур як засобу оцінювання рівня навченості з позиції норм і вимог професійної діяльності.

Контрольні заходи включають поточний і підсумковий контроль знань студентів.

Поточний контроль є органічною частиною навчального процесу і проводиться під час лекцій, семінарських, практичних, лабораторних занять для того, щоб виявити якість засвоєння студентами знань й умінь, визначити ефективність їхньої навчальної діяльності.

Підсумковий контроль здійснюється після завершення тривалого періоду навчання: в кінці навчального модуля, семестру, року. Його мета – виявити досягнутий студентами рівень підготовленості з окремих предметів. Підсумкова оцінка (бали) за семестр виставляється за результатами тематичного контролю. З теоретичної точки зору, контроль має позитивне значення, так як підвищує навчальну успішність. Проте, контроль з боку викладача повинен переходити в самоконтроль, в самоаналіз самостійної роботи студентами.

Таким чином, забезпечення керованості процесу самостійної роботи з максимальним урахуванням індивідуальних здібностей і можливостей студента сприятиме формуванню у останніх високого рівня самостійності.

Самостійність це сукупність засобів (знань, умінь, навиків), якими володіє особистість. На нашу думку, самостійну роботу слід розуміти не лише як домашню роботу, хоча вона є важливим моментом у роботі студентів над розширенням та закріпленням знань, але як сукупність його знань, умінь, навиків:

- слухати лекцію;
- самостійно, раціонально фіксувати її;
- працювати з конспектом після лекції;
- працювати з науковою книжкою, довідковим матеріалом, першоджерелом та ін.;
- складати наукові доповіді, реферати, звіти тощо;
- розв'язувати економічні задачі;
- написання курсового проекту;
- робота з персональним комп'ютером та ін.

Діяльність спеціалістів з вищою освітою повинна базуватись на новітніх досягненнях науки. Тому, під час перебуванні у вузі необхідно оволодіти навичками самостійної роботи у всіх цих сферах.

Самостійність може бути визначена ще як одна з рис характеру особистості, яка знаходить своє вираження у системі мислення, різних видах діяльності (трудовій, громадській, пізнавальній) та вчинках і виступає як умова формування активної життєвої позиції. Активність особистості в різних видах діяльності значною мірою залежить від пізнавальної самостійності – це якість особистості, в основі якої знаходиться готовність (здатність і прагнення своїми силами здійснювати цілеспрямовану і науково-пошукову самостійну діяльність). Пізнавальна самостійність характеризується мотиваційним і процесуальними аспектами, тобто всім тим, що забезпечує залучення активної діяльності, з одного боку, та здатністю приймати рішення, знаходити шляхи їх реалізації та здійснення – з іншого.

Є два головних аспекти пізнавальної діяльності: зовнішній і внутрішній. Зовнішній аспект полягає в організації пізнавальної діяльності студентів у навчальному процесі вузу, обов'язковою складовою якого є самостійна робота. Внутрішній – це суб'єктивна характеристика самостійної пізнавальної діяльності в умовах вищого навчального закладу [8, с.28].

Пізнавальна діяльність проявляється в таких видах: прослуховування та конспектування лекцій, читання і записи рекомендованої літератури, вирішення практичних завдань, участь у науково-дослідних роботах та інше.

Розумову чи пізнавальну діяльність особистості (а саме такий її різновид є пріоритетним у процесі здійснення самостійної роботи студентами) психологи виділяють у такі основні види: репродуктивну, продуктивну, творчу. Репродуктивна діяльність вважається найпростішою: викладач пояснив суть нового поняття – студент повинен відтворити це пояснення. Прочитавши книгу, журнал, побачивши по телебаченню – потрібно переказати зміст, виділити головне і другорядне. Викладач показав як діяти – студентові потрібно скопіювати його дії, виконати завдання за певною програмою [5, с. 286].

Спочатку студент намагається розв'язати завдання відомими для нього способами. Актуалізація вже набутих знань, яка при цьому відбувається, носить репродуктивний характер. Тільки відсутність позитивного результату призводить до продуктивних компонентів пізнавальної діяльності, що забезпечують відкриття нових знань, формування нових систем зв'язків. Репродуктивні і продуктивні компоненти такої діяльності сплетені між собою і в кожному конкретному випадку вони мають різні питомі співвідношення.

Продуктивна діяльність відрізняється від репродуктивної тим, що студент, маючи певні знання, самостійно застосовує їх у новій ситуації, або у відомій ситуації знаходить нові підходи, правила дії, сам контролює, здобуває нові знання. Діяльність студента характеризується обмірковуванням, судженням, самостійним пошуком способу дії. Це виховує самостійність, творчість, здібності, формує такий досвід діяльності, який не можливо набути за зразком [9, с. 134].

Самостійна діяльність відбувається на основі потреб особистості. Пізнавальна потреба спрямована на конкретний об'єкт, потребує задоволення і стимулює активність. На основі потреби виникає мета, яка може визначатися як усвідомлена потреба, бажання конкретного результату, на що спрямована діяльність особистості. Потреба – найперший внутрішній стимул будь-якої діяльності. Якщо студент не усвідомлює потреби учіння, якщо у нього немає пізнавальної потреби, він, як правило, не проявляє розумової активності.

Формою прояву пізнавальної потреби є пізнавальний інтерес, що стимулює самостійну діяльність. С. Захаров вважає пізнавальний інтерес «найважливішою рушійною силою будь-якої діяльності, тому його можна вважати первісною формою суб'єктивних проявів прагнення особистості до пізнання предметів і явищ навколишньої дійсності. Інтерес не може бути відокремлений лише питаннями набуття знань, він є джерелом особистої освіти і розвитку студента, які охоплюють і його соціальну життєдіяльність. Пізнавальний інтерес

активізує розумову діяльність, впливає на зміни способів цієї діяльності, робить її більш продуктивною. Від інтересу залежить не тільки продуктивність оволодіння знаннями, а й загальний тонус діяльності: настрій, емоції, переживання» [4, с. 18].

Важливою умовою ефективності самостійної пізнавальної діяльності, дослідники вважають пізнавальну активність особистості – риса людини, що виявляється в стані готовності до самостійної діяльності, прагненні своїми силами здійснити цілеспрямовану навчальну і навчально-пошукову самостійну діяльність, виборі оптимальних шляхів щодо досягнення поставленої мети [10, с. 20].

У визначенні С. Гончаренка активність студентів у навчанні – це «дидактичний принцип, що вимагає від педагога такої організації процесу навчання, яка сприяє вихованню ініціативності й самостійності, міцному і глибокому засвоєнню знань, виробленню необхідних умінь та навичок, розвитку в них спостережливості, мислення і мови, пам'яті й творчої уяви» [1, с. 21]. Саме активність вказує на здатність особистості об'єктивувати та змінювати своє ставлення до самостійної роботи, приймати рішення та реалізовувати їх; визначає здатність студента до самовизначення у виборі методів самостійної роботи.

Самостійна навчальна діяльність студента буде лише тоді результативною, коли в ній є внутрішня потреба. Звичайно, на перших порах потрібно себе примушувати працювати самостійно на занятті та після нього. Але, у особи, в якій є чітко вироблена установка на саморегуляцію (самонавчання, удосконалення, регулювання), виробляються звички, навички, і, врешті-решт, навчальна діяльність стає внутрішньою потребою, без якої особистість не відчуватиме душевного комфорту.

Висновки. Як висновок хотіли би зазначити, що саморегуляція студента передбачає високий рівень свідомості, адекватність самооцінки, рефлексивність мислення, самостійність, організованість, цілеспрямованість та сформованість його вольових якостей. З цією метою у студента повинна бути сформована цілісна система уявлень про свої здібності та вміння їх використовувати. Він повинен моделювати власну діяльність, тобто створити умови, сприятливі для досягнення мети, використовувати власний досвід під час набуття знань. Саморегуляція студента вимагає вміння програмувати самостійну роботу.

Література:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Забранський В. Я. Модульне навчання методики математики і самостійна робота студентів / В. Я. Забранський // Наука і сучасність : зб. наук. праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : том 47. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – С. 76-89.
3. Завацький С. Організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів індустріально-педагогічного факультету / С. Завацький // Педагог професійної школи: зб. наук. праць ; ред. кол. : Н. Г.Ничкало. – [вип. II] . – К.: Науковий світ, 2002. – С. 150-154.
4. Захаров С. В. Формування пізнавального інтересу учнів основної школи у процесі позакласної роботи: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / С. В. Захаров. – К., 2001. – С. 17-18.
5. Пашенко Т. М. Самостійність як риса особистості / Т. М. Пашенко // Наукові технології навчання: наук.-метод. зб. – [вип. 36] . – К. : наук.-метод. центр вищої освіти, 2004. – С. 285-293.
6. Галузяк В. М. Педагогіка: навчальний посібник / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – [2-е вид., випр. і доп.] . – Вінниця : «Книга-Вега», 2003. – 416 с.
7. Матяш Н. С. Наступність організації самостійної роботи студентів педагогічних училищ та педуніверситетів / Н. С. Матяш // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць. – [вип. 7] . – редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2005. – С. 210-215.
8. Малих О. Мотиваційно-цільовий компонент самостійної навчальної діяльності студентів вищого педагогічного навчального закладу / О. Малих // Рідна школа. – 2005. – серпень. – С. 28-30.
9. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе: Книга для учителя / М. И. Махмутов. – М. : Просвещение, 1977. – 240 с.

10. Паюл М. В. Формування самостійності учнів під час навчання математики / М. В. Паюл. – К. : Пед. думка, 2000. – 20 с.
11. Пономарев И. А. Особенности обучения менеджменту / И. А. Пономарев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 5. – С.130-139.

В цій статті розглядається питання визначення умов підвищення ефективності організації самостійної роботи студентів економічних спеціальностей в контексті професійної освіти.

Ключові слова: менеджер-економіст, модель управління, методичні комплекси, самостійна робота, пізнавальна діяльність, пізнавальний інтерес.

В этой статье рассматривается вопрос определения условий повышения эффективности организации самостоятельной работы студентов экономических специальностей в контексте профессионального образования.

In this article the question of determination of terms of increase of efficiency of organization of independent work of students of economic specialties is examined in the context of trade education.

УДК: 37.02
ББК- 74.560

О.В. Левчук
м. Вінниця, Україна

ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО МАТЕМАТИЧНОГО ЗМІСТУ ОСВІТИ В СИСТЕМУ ЦІЛІСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ- АГРАРІЇВ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Реалізація інтеграції змісту професійної підготовки студентів економічних спеціальностей аграрних вищих навчальних закладів може бути здійснена в межах нині існуючих державних нормативних документів. Очевидно, що математична підготовка є базовою для підготовки фахівця в будь-якому секторі аграрної економіки. Економічна спеціалізація без вагової математичної підготовки неможлива.

В чисельних дисциплінах професійноорієнтованого циклу математичні знання виступають в якості однієї з основ, на якій будується їхній зміст. На основі зауваженого ми вважаємо, що інтеграція змісту математичної та спеціальної підготовки, яка полягає в зміні компонентів та структури змісту, поглибленні наявних та впровадженні нових інтегрованих знань та умінь, має бути здійснена як в основі змісту математики, так і дисциплін професійноорієнтованого циклу, які базуються на математиці: фінансів, статистики, економетрики, математичного моделювання економічних процесів тощо.

Виділення інтегрованого змісту математичної підготовки ще не є запорукою вирішення проблеми інтеграції професійної підготовки фахівців. Важливо визначити як, якою мірою та в якій послідовності «вінтегрувати» цей зміст в цілісний процес професійної освіти та досягнути при цьому поставлених цілей. Для цього потрібно визначити систему норм, які регулюють формування змісту освіти з врахуванням його інтеграції. В якості таких норм можуть виступати принципи. І.Козловська відзначає: «Необхідною умовою дієвості інтегративного підходу до навчання є аналіз взаємодії інтегративних ідей з основними принципами дидактики» [1, с.75]. Питання принципів розроблення інтегративних курсів у професійно-технічній освіті піднімає Я. Собко. Він зауважує: «дотримання вимог, зумовлених принципами розроблення інтегративних курсів у професійно-технічній освіті, забезпечує посилення взаємозв'язків загальноосвітньої, загальнотехнічної та професійної підготовки учнів» [2, с.122].